

mu je nepojmljivo kako neki narodi mogu uzimati tuđine za svoje vladare, a nepodnošljiva i sama pomisao da njemu u njegovoj slobodnoj državi tuđin bude vladar.

Narodna država za Svetoga Savu značila je otadžbinu, zemlju otaca naših, u kojoj živi jedan i isti narod. Ne ide narodna država dokle mač može ići, nego mač sme ići samo do granica jedne narodne države, to jest otadžbine. Ako se dozvoli da se država prostre dokle mač može dosegnuti, onda država prestaje biti narodna, prestaje biti otadžbinom i postaje imperijom. U tom slučaju država dobija teritorijalno ali gubi moralno; dobija u materijalnim dimenzijama ali gubi u intezivnosti duhovne i moralne snage; jer postaje mešavinom krvi, jezika i raspoloženja, a takva mešavina proizvodi strah, nemir, sebičnost, grabež, i osećanje stalne nesigurnosti. Od Svetoga Save do Dušana srpski narod je imao narodnu državu. Dušan se udaljio od Svetosavskog ideala, stvorio je imperiju, i time pripremio propast otadžbini, to jest narodnoj državi. Imperija je i kod nas upropastila otadžbinu, narodnu državu, kao što je bio često slučaj u istoriji. Pokoriti ili pokoren biti podjednako je katastrofalno za nacionalnu državu.

Otac naše narodne prosvete Sveti Sava je shvatao prosvetu kao znanje i vežbanje. Pre svega kao znanje vrlina i vežbanje u vrlinama. Otuda je narodna prosveta u organskoj i neraskidljivoj vezi sa narodnom crkvom. Jer Crkva je najbogatija riznica znanja o vrlinama i metoda vežbanja u vrlinama. Škola nije za to da mnoga znanja nego da oduči omladinu od zloupotrebe znanja. Jer nije tako teško steći znanje kao ne zloupotrebiti ga. Znanje se može steći i van škole. No škola je vežbaonica u vrlinama jakog karaktera, vežbaonica u upotrebi stečenog znanja, na dobro svoje i svoga naroda. Nesumnjivo da vaspitanje Svetosavsko ima veoma jaku spartansku odliku ali samo u duhu jevanđelske neprisiljenosti i blagosti. Do današnjega dana takav ideal prosvećenja i vaspitanja leži duboko utisnut u narodnoj duši.

Otac narodne prosvete Sveti Sava je u isto vreme i otac narodne kulture. Kultura je spoljašnji umetnički izraz narodnog uma i osećanja. Sveti Sava je neumoran bio u strojenju i stvaranju. I sve što je on postrojio i stvorio predstavlja savršen umetnički izraz: bilo da je to građevina, kao što su Hilendar i Žiča, ili narodni običaj